

DOI: 10.18832/kp2016010

Pivovary v českých zemích pod tlakem okupace: institucionální a majetkoprávní změna

Breweries in the Bohemian Lands under the German Occupation: Institutional and Proprietary Change

Barbora ŠTOLLEOVÁ

Ústav hospodářských a sociálních dějin, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, nám. Jana Palacha 2, 116 38 Praha /
*Institute of Economic and Social History, Faculty of Arts, Charles University in Prague, nám. Jana Palacha 2, 116 38 Praha,
Czech Republic*
email: bhoffmannova@yahoo.com

Recenzovaný článek / *Reviewed Paper*

Štolleová, B.: Pivovary v českých zemích pod tlakem okupace: institucionální a majetkoprávní změna. Kvasny Prum. 62, 2016, č. 2, s. 63–66

Studie je věnována pivovarství českých zemí ve specifickém období nacistické okupace. Ve středu zájmu stojí mechanismy kontroly a podřízení protektorátního pivovarství okupačním zájmům - do jaké míry bylo české pivovarství podřízeno říšskoněmecké kontrole a jakými nástroji bylo této kontroly docíleno? Proces germanizace je zachycen jak na úrovni protektorátní správy, tak i u vybraných podnikatelských subjektů. Zvláštní pozornost je věnována personálním a majetkoprávním změnám vybraných akciových pivovarů.

Štolleová, B.: Breweries in the Bohemian Lands under the German Occupation: Institutional and Proprietary Change. Kvasny Prum. 62, 2016, No. 2, pp. 63–66

The study deals with the brewing industry in the Bohemian Lands within the specific period of Nazi occupation. In the middle of interest there are the control mechanisms and subjection of the Protectorate brewing industry to the occupational needs. Was the Czech brewing industry subjected to occupational needs and to what extent? Which were the key methods or instruments within this process? The Protectorate administration and breweries are analyzed in relation to the process of Germanisation. Special attention is given to personell and proprietary changes of selected joint-stock breweries.

Štolleová, B.: Die Brauereien in den böhmischen Ländern unter Druck der Nazistischen Okkupation: Institutionellen und Eigentümerwechsel. Kvasny Prum. 62, 2016, Nr. 2, S. 63–66

Der Artikel befasst sich mit Geschichte des Brauwesens in den böhmischen Ländern in dem spezifischen Zeitraum der nazistischen Okkupation. In der Mitte von ehemaligen Interessen waren die Mechanismen der Kontrolle und Unterordnung des Protektoratsbrauwesens den Okkupanten – inwieweit wurde das tschechische Brauwesen der reichsdeutschen Kontrolle untergeordnet und mitlichen Instrumenten wurde diese Kontrolle realisiert? Der Prozess der Germanisation wurde wie bei den Protektoratsbehörden auch in den ausgesuchten Unternehmen beschrieben. Die besondere Aufmerksamkeit wird den Personal- und Eigentumsänderungen der ausgesuchten Aktienbrauereien gewidmet.

Klíčová slova český: *pivovarství, Protektorát Čechy a Morava, řízené hospodářství, správa, akciové pivovary*

Keywords: *brewing industry, Protectorate of Bohemia and Moravia, managed economy, administration, joint-stock breweries*

1 ÚVOD

Nacistická okupace a druhá světová válka byly výrazným zásahem do hospodářského vývoje českých zemí a poznamenaly zásadním způsobem i vývoj pivovarství. Proměny tohoto oboru lze zkoumat z celé řady úhlů – počínaje rovinou produkční, tj. skrze změny ve výstavu a stupňovitosti piva, přes nejrůznější aspekty válečného řízeného hospodářství (rajonizace, úprava soutěže) až po záležitosti jednotlivých regionů, dílčích pivovarů a jejich provozů. Bezsporně zajímavý pohled na pivovarství ve zcela specifickém údobí českých dějin nabízí zorný úhel německých okupačních zájmů, na který se soustředí i následující příspěvek. Klade si za cíl odhalení mechanismů kontroly a podřízení protektorátního pivovarství okupačním zájmům, jinými slovy zodpovězení otázek, do jaké míry bylo české pivovarství podřízeno okupační, resp. říšskoněmecké kontrole a především, jakými mechanismy či nástroji bylo této kontroly docíleno. Instrumentalizace protektorátního pivovarství okupačním zájmům, resp. jeho germanizace, je zachycena jak na úrovni institucionální, tak i u vybraných podnikatelských subjektů. Zvláštní pozornost je věnována personálním a majetkoprávním změnám vybraných akciových pivovarů.

2 PIVOVARSTVÍ ZA OKUPACE: ZÁKLADNÍ VÝVOJOVÉ TRENDY

Do vývoje pivovarství v českých zemích se bezprostředně promítly státoprávní změny na podzim roku 1938. V důsledku odstoupení

pohraničních území nacistickému Německu došlo k rozpadu funkčního ekonomického celku a byly zpřetrhány, či přinejmenším zkomplikovány, tradiční obchodní a odběratelské vztahy. Pivovary byly v řadě případů separovány od svých pomocných závodů, skladišť a dalších zařízení a potýkaly se s problémy v dodávkách surovin (v odstoupeném pohraničí bylo situováno 60% chmelnic), uhlí a např. i skla (Daněk, 2014, 166–167). Pivovarství bylo vtaženo do nově budovaného systému řízeného hospodářství. V souvislosti s úsilím o zvýšení produkce olejnin a chlebovin byla v protektorátu iniciována nucená redukce chmelnic, z původních 4079 ha v roce 1939 na 2405 ha v roce 1943 (Štolleová, 2014, 200–201), a rovněž drasticky klesal oficiálně vykazovaný objem sklizně ječmene (v letech 1939–1944 o 47 %). Na území protektorátu byly zavedeny nové daňové předpisy, řízeny ceny piva (Bierpreise, 1940) a prodejní cena piva byla zatížena takřka 30% válečnou přírůžkou. Postupně byla relizována rajonizace pivovarského trhu a tzv. scelování polí (Flurbereinigung), které bylo spojeno s nucenou koncentrací a zastavením některých provozů. Počet činných pivovarů v protektorátu se snížil v letech 1939–1944 z 231 na 145, přičemž k největšímu poklesu došlo v letech 1942–1943 (Kratochvíle, 2005). Po vyhlášení totální války situaci v odvětví ještě vyostřilo omezování spotřeby pohonných hmot, motorových vozidel, uhlí a v neposlední řadě nedostatek pracovních sil. Jako symptomatické se v tomto období jeví přijetí opatření umožňujícího demontáž zařízení a prostředků z médi a jejich slitin z pivovarských podniků (vyhláška MHAP, 1943).

Široké spektrum přijatých opatření se bezprostředně odrazilo v produkci. Výstav piva v protektorátu v letech 1939–1944 poklesl z 6 634 373 hl na 5 585 450 hl, tj. o 16 %. Výrazněji poklesla produkce určená pro vývoz (o 35 %). Relativně menší pokles zaznamenala produkce pro domácí trh (o 15 %), což lze zdůvodnit ohledem na sociální klid v protektorátu. Pro celé okupační období byl charakteristický pokles kvality. Od roku 1939 docházelo v rámci systému řízeného hospodářství k nucenému snižování stupňovitosti piva – a to až

k 3,2 stupňům. Zohledňování kvality produkce ve specifickém období války výmluvně dokumentuje zdůvodňovací zpráva k fúzi dvou brněnských pivovarů, Prvního brněnského a Moravie, v roce 1942: „Na různou chuť konsumentů piva netřeba brát dnes žádného ohledu, jelikož řízená výroba piva nedovoluje pivovarům vyrábět piva různých stupňovitostí [...] válkou podmíněný nedostatek výrobních surovin měl v zápětí jednak sníženou supňovitost piva, jednak jeho nedostatek, takže dnes žádný odběratel piva nemůže a nebude při odběru piva činit nějaké těžkosti z titulu různé chuti svých hostů, nýbrž musí být rád, že vůbec pivo dostane.“

3 REORGANIZACE PROTEKTORÁTNÍHO PIVOVARSTVÍ A INSTALACE OKUPAČNÍHO DOZORU

Není pochyb o tom, že německá okupační mocnost usilovala v prostoru českých zemí o vytvoření takového správního systému, který by jí umožňoval systematickou implementaci a kontrolu konkrétních opatření v hospodářské sféře, včetně pivovarství. Zatímco v pohraničí došlo k integrálnímu začlenění do správního systému Německé říše, v protektorátu bylo řízení veškeré agendy determinováno protektorátní autonomií, tzn. formálním soustředěním hospodářsko-politických rozhodnutí uvnitř protektorátu. Páteří nové organizační struktury v protektorátním pivovarství se na podzim roku 1939 stal Českomoravský svaz pro chmel, slad a pivo (Pivosvaz). Tento orgán byl založen na základě č. 79/1940 Sb. z. a n. a disponoval rozsáhlými pravomocemi v oblasti výroby i obchodu. Jeho oprávnění konkrétně zahrnovala řízení výroby, zpracování, distribuce a spotřeby, včetně zásahů do činnosti podniků, úpravy jejich soutěže a přidělování surovin zpracovatelským podnikům (vládní nařízení, 1940).

Pivosvaz byl založen v rámci protektorátního systému řízeného hospodářství jako orgán autonomní, nicméně v praxi nad ním byla vykonávána okupační kontrola, a to dokonce v několika rovinách. Ministerstvo zemědělství, jehož dohledu byl svaz formálně podřízen, bylo již v prvních měsících okupace ve své činnosti dozorováno skupinou „Výživa a zemědělství“ („Ernährung und Landwirtschaft“) Úřadu říšského protektora. Současně vyslal říšský protektor do Pivosvazu svého pověřence (Beaufragter). Pověřencem říšského protektora pro pivní hospodářství byl 14. listopadu 1939 jmenován říšský Němec Carl Walter Klotz, který reprezentoval berlínskou instituci řízeného hospodářství (Hauptvereinigung der deutschen Brauwirtschaft), konkrétně středoněmecký pivní svaz – Brauwirtschaftsverband Mitteldeutschland (ÚŘP – dodatky II., spis Klotz). Klotzova kontrola nad Pivosvazem byla završena v roce 1942, kdy se pověřenec stal ústředním ředitelem svazu a současně stálým místopředsedou správní rady. Jeho přímá integrace do vedení svazu fakticky zakončila proces přestavby Pivosvazu na okupační orgán. V roce 1942 byl Klotzův vliv navíc podpořen silným německým zastoupením. Výsoký podíl Němců (42,5 %) ve správní radě svazu zcela zjevně přesahoval výchozí podíl Němců na podnikání v pivovarství českých zemí a byl vyjádřením postupující germanizace českomoravského hospodářství a intenzivních okupačních tlaků. Počínaje květnem 1942 byl C. W. Klotz ve své funkci vystřídán Franzem Wollrabem, který v té době již působil v rámci pražského ministerstva zemědělství a lesnictví.

Z dalších orgánů, které tvořily správní rámec protektorátního pivovarství a nad jejichž činností byl rovněž instalován okupační dozor, jmenujme alespoň tzv. hospodářskou skupinu pivovarského a sladařského průmyslu v rámci Ústředního svazu průmyslu. Tento orgán, jehož odborné členění bylo vyhlášeno v listopadu roku 1939 (vyhláška MPOŽ, 1939), rovněž disponoval rozsáhlými pravomocemi ohledně objemu produkce, sortimentu a rozdělování surovin. Úzkou vazbu na zabezpečení surovinové základny protektorátního pivovarství, konkrétně ječmene, měla Výsadní obilní společnost (vládní nařízení, 1939) a v roce 1941 založený Českomoravský svaz pro hospodaření obilím a krmivou (vyhláška MZ, 1941), oba byly ze strany okupační mocnosti kontrolovány prostřednictvím vlastních pověřenců. V případě chmele získala od léta roku 1941 oprávnění v oblasti vývozu Česko-moravská společnost pro vývoz chmele, sladu a piva. Českomoravská chmelařská společnost s. r. o. v Praze získala v září 1942 výhradní oprávnění k odkupu veškerého chmele z let 1940–1942 od pěstitelů a v září 1943 byla opětovně pověřena nuceným výkupem veškerých zásob chmele.

Pro okupační dozor obecně byla typická provázanost či kumulace funkcí, a to jak ve smyslu paralelní činnosti v několika institucích řízeného hospodářství, tak i ve smyslu současného výkonu funkcí veřejnoprávních a řídicích funkcí v profilujících podnikatelských subjek-

tech. Například pověřenec Franz Wollrab podle informací Zbyňka Likovského zastával za války funkci ředitele ve dvaceti pivovarech, včetně akciového pivovaru v Českých Budějovicích (Likovský, 2010, 412–413). Řadu významných funkcí v pivovarství získal např. podnikatel Felix Freiherr von Ringhoffer (vedle funkce místopředsedy Pivosvazu působil v roce 1944 přinejmenším ve statutárních orgánech šesti dalších podniků). Erich Ebert působil v hospodářské skupině pivovarství a sladařství, v Pivosvazu a rovněž figuroval ve správních radách přinejmenších dvou akciových společností. V neposlední řadě zmiřme Alexandra Lehnerta a dlouholetého sekretáře Ústředního svazu pivovarů pro Čechy a Moravu Dr. Jur. Adolfa Katschnera, který byl vyžádán do funkce v trhovém svazu ze strany Úřadu říšského protektora (ÚŘP, 1940).

4 AKCIOVÉ PIVOVAROVÉ: OBJEKT GERMANIZAČNÍHO ÚSILÍ

Významnou součástí nacistické hospodářské politiky v českých zemích, která byla realizována na pozadí celkové reorganizace hospodářského sektoru, představovalo úsilí o arizaci a germanizaci původních českých a židovských podnikatelských subjektů (Hořejš-Štolleová, 2011, 519–533). Tato politika byla symptomatická pro celé období okupace a vztahovala se na nejširší spektrum podnikatelských subjektů, včetně sladoven a pivovarů. Proces germanizace spočíval v postupném převádění domácích podnikatelských subjektů do služeb mašinérie nacistického řízeného hospodářství a do sféry „německého vlivu“, a to ve smyslu jak personálním (např. prostřednictvím pověřenců, správců, důvěrníků či německých exponentů ve statutárních orgánech), tak, a to především, však ve smyslu kapitálovém, tedy ve smyslu majetkových převodů. Ve svém celku představovala realizace této politiky značně komplikovaný proces, který se v případě konkrétních podnikatelských subjektů vyvíjel odlišně v závislosti na celé řadě faktorů. Mezi nimi uvedme alespoň význam daného subjektu z hlediska německých válečných potřeb, jeho ziskovost, lokaci, obchodní formu a výchozí strukturu vlastnické držby. Germanizace jednotlivých podniků se přitom lišila nejen využívanými metodami a načasováním, na celém procesu se podílela i celá řada aktérů, kteří do něj v různých fázích vstupovali a často prosazovali své partikulární zájmy. Vedle zástupců nejrůznějších hospodářských orgánů na říšské i protektorátní úrovni, NSDAP a gestapa se jednalo především o německé interesenty, podnikatele-jednotlivce i říšskoněmecké koncerny, kteří při prosazování svých podnikatelských a osobních zájmů mnohdy iniciovali samotný germanizační proces (Radant, 1971, 171–172). Mnohotvárnost germanizačního procesu lze ilustrovat na konkrétních příkladech vybraných akciových pivovarů.

Jarošovský pivovar, disponující v předvečer okupace akciovým kapitálem 9 000 000 K a ročním výstavem 73 000 hl, je jedním z případů pivovarů, kdy se hlavním nástrojem germanizačního procesu stal arizační mechanismus, tedy aplikace nařízení říšského protektora o židovském majetku z 21. června 1939 (Petrův, 2000, 84–86). Jarošovský pivovar se nacházel takřka ve výhradním vlastnictví židovské rodiny Braunů z Uherského Hradiště, která držela 95 % akciového kapitálu. Majitelé sice na konci roku 1938 usilovali o převod akcií na konsortium zastřešené Agrární bankou, jejich úsilí však bylo již v roce 1939 ze strany německých míst zamítnuto a naprázdno vyzněly i snahy Ústecké rafinerie cukru o odkoupení majoritního balíku akcií, které byly definitivně odmítnuty přípisem říšského protektora ze dne 16. března 1940 (AS/NSMP, 1940a).

Ze strany německých oficiálních míst byl jednoznačně podpořen prodej na německé zájemce prostřednictvím domácí Böhmsche Escompte Bank. O pivovar projevil zájem společnost Ostmärkische Brau A. G. Linz a dvojice interesentů Erich Blume a Wilhelm Kasper Blume z vestfálského Wuppertalu. Na základě doporučení místního krajského vedení NSDAP, skupiny „Výživa a zemědělství“ Úřadu říšského protektora a příslušné obchodní a živnostenské komory byl schválen odprodej bratřím Blumům. Převod a kupní cenu ve výši 9 000 000 K stvrdil svým přípisem říšský protektor dne 8. června 1940 (AS/NSMP, 1940b). Podle dochovaných dokumentů proběhla transformace správní rady Jarošovského pivovaru ve dvou krocích. V dubnu roku 1940 byli do správní rady prosazeni bankéř Andreas Döllner a pověřenec říšského protektora Franz Strässle, jejichž vedení představovalo jakési provizorium před převzetím firmy konečnými vlastníky. Po realizaci převodu na wuppertalské interesenty nabylo vedení firmy opět převážně rodinného charakteru – v šestičlenné správní radě čele figurovali tři příslušníci rodiny Blumů (Wilhelm Kasper, Erich a Wilhelm sen.), Willy Andreas, Karl Nowotny

(Böhmische Escompte Bank) a Miroslav Rašín coby jediný představitel původního managementu.

Podobným případem, kdy se východiskem k ovládnutí podniku stalo nařízení o židovském majetku z června roku 1939, představuje *Akciový pivovar v Českých Budějovicích* s akciovým kapitálem 25 600 000 K, jehož výstav se v předvečer okupace blížil 160 000 hl ročně. Správní rada nevykazuje do roku 1941 žádné významné personální změny. Radikálním zásahem do řízení společnosti se stal rok 1942, kdy byla do podniku dosazena tzv. treuhänderovská správa (správa k věrné ruce). Dne 14. března 1943 byl do funkce treuhändera říšským protektorem jmenován Obersturmführer Carl Cuno (AS/NSMP, 1942a), který byl o několik měsíců později, ke dni 25. červenci 1942, vystřídán ředitelem Wilhelmem Bäckerem (AS/NSMP, 1942b). Počínaje 1. květnem 1942 byl podnik pronajmut protektorátní „Brauerieverwaltung“ a byl veden pod názvem „Budvar, Český akciový pivovar Budějovice; nájemce: Protektorát Čechy a Morava, vrchní správa pivovaru Budějovice“. Přímé angažmá ve vedení podniku získal pověřenec říšského protektora Franz Wollrab.

Dalším významným příkladem, na kterém lze demonstrovat mnohotvárnost germanizačních metod v protektorátním pivovarství, je *První brněnský akciový pivovar*, jehož kapitál v předvečer okupace čítal 11 000 000 K a výstav se blížil 190 000 hl. Při analýze struktury majetkové držby Prvního brněnského akciového pivovaru nedochází k na první pohled významným majetkoprávním přesunům. Majoritním akcionářem společnosti po celou dobu zůstává Moravská banka v Praze. Zde je však nutné si uvědomit, že tento bankovní ústav již v roce 1941 přešel do vlivové sféry vídeňské banky Creditanstalt Bankverein, jinými slovy, brněnský pivovar byl germanizován sekundárně skrze germanizaci jejího hlavního akcionáře.

Z hlediska prosazování německého vlivu v Prvním brněnském akciovém pivovaru se jeví klíčové angažmá říšského Němce Hanse Greipela, který k 1. červenci 1942 nahradil Josefa Palečka ve funkci ředitele společnosti. Hans Greipel byl iniciátorem jak personálních, tak organizačních změn ve společnosti. Do správní rady bylo postupně „infiltrováno“ pět Němců, jmenovitě vládní komisař v Brně a člen správní rady brněnské Credit Bank Für Gewerbe und Handel Oskar Judex, dále exponent NSDAP Karl Dobrawsky, Otto Truntschnigg a v neposlední řadě dva významní exponenti Moravské banky reprezentující její napojení na vídeňský bankovní ústav Creditanstalt Bankverein: Claudius H. L. Dabon a Rudolf Pfeiffer. Průnik Němců do správní rady byl mj. ulehčen paragrafem 26 stanov společnosti, podle kterého mohli být až dva členové správní rady kooptováni bez schválení volby valnou hromadou. Na základě personálních změn byl podnik ze strany krajského vedení NSDAP uznán k 21. dubnu 1943 jako německý. Vliv, jaký Greipel uplatňoval i poté, co byl povolán na frontu, dokumentuje jedna z poválečných zpráv: „*Za své vánoční dovolené v prosinci 1944 vyhrožoval ředitel Greipel, že nebude dále trpět čechizování podniku a že svoji dovolenou dostal od gestapa, aby mohl z podniku dát odvést lidi, kteří prý odstraňují jednoho Němce z druhým*“ (MZA, 1946).

Pravděpodobně nejvýznamnějším momentem v dějinách Prvního brněnského pivovaru za války se stala Greipelem iniciovaná fúze podniku s Akciovou společností Moravia pivovar a sladovna (v roce 1938 s výstavem více než 65 000 hl), která se uskutečnila v rámci nucené koncentrační vlny v pivovarském odvětví v letech 1942–1943. Starobrněnský pivovar již v roce 1940 navýšil svůj kapitál z 11 000 000 K na 22 000 000 K a v rámci fúze tak představoval dominantního hráče. Akciový kapitál Moravie čítal 4 000 000 K. K fúzi obou podniků došlo na základě usnesení valné hromady z 5. května 1943 (MZA, 1943). Tento krok byl ze strany německých orgánů interpretován jako doklad racionalizačního úsilí, který měl zajistit mj. úsporu surovin, pracovních sil, energie a dopravních prostředků v rámci válečného hospodářství. Současně byly posíleny německé pozice v Prvním brněnském pivovaru, neboť Moravia se již před fúzí nacházela pod významným německým vlivem (Erich Kussmann, Viktor Schwabe).

Výmluvný případ, kdy nucená koncentrace výroby představovala i významný germanizační nástroj, popsal ve své knize věnované ostravskému pivovarství Radoslav Daněk. Okolnosti nucené fúze dvou tamních pivovarů, konkrétně *Českého akciového pivovaru* (výstav v roce 1937 77 000 hl) a *Městského pivovaru* (výstav v roce 1937 88 000 hl) ukazují, že proces rajonizace moravského pivovarství posloužil nacistům jako záminka k vytěžení ekonomického potenciálu Českého akciového pivovaru a jeho faktické likvidaci pomocí Městského pivovaru, který byl v době fúze ovládnut říšskoněmeckým kapitálem (Daněk, 2014, 171–174). Nucená fúze obou pivovarů byla iniciována ze strany německých míst a schválena byla se zpětnou platností k 1. lednu 1942. Jednání vedl pověřenec říšského protekto-

ra Walter Klotz. O germanizačním záměru transakce svědčí způsob provedení. Český akciový pivovar disponoval v době slučování lepší bilancí aktiv a pasiv, vyšším akciovým kapitálem i rezervami, ale v rámci fúze byl cíleně potlačen. Jeho původní akcionáři získali pouze menšinový, konkrétně třetinový, podíl na akciovém kapitálu i na vedení společnosti. Největší profit přinesla akce berlínské Bank für Brauindustrie, „*která elegantně transformovala své pohledávky v akciový podíl*“ a samozřejmě i německé Böhmische Escompte Bank, která celou transakci zastřešovala.

Zcela odlišná situace se vyvinula v případě *Akcionářského pivovaru na Smíchově*, jehož výstav v předvečer okupace dosáhl 800 000 hl. Pro tento pivovar byla od založení charakteristická značně roztržitá držba akciového kapitálu, která okupantům fakticky znemožňovala ovládnutí pivovaru prostřednictvím majetkových účastí. Okupační tlak se ve vedení pivovaru nicméně projevil alespoň v personální rovině, když ve správní radě ryze české společnosti za okupace zasedly přinejmenším čtyři „*problematické*“ osoby. Jednalo se o SS Standartenführera Wenera Pögela, nájemce hotelu Alcron Günthera Siegerta, Emila Heckeho a protektorátního ministra dopravy Jindřicha Kamenického, který byl později obviněn z kolaborace. Je pravděpodobné, že akcie podniku byly získány ze zabaveného židovského majetku a správní rada i valná hromada se ve všeobecném strachu nedokázala postavit proti kandidatuře akcionářů navázaných na okupační aparát (Minařík, 2011, 106–108).

5 ZÁVĚR

Ačkoli protektorátní pivovarství nepředstavovalo z hlediska vedení války strategický obor a bylo v době válečného nedostatku spíše utlumované, zevrubný pohled na jeho správu a na vývoj několika podnikatelských subjektů výmluvně ukazuje flexibilitu a široké spektrum iniciativ, které směřovaly k posilování německého vlivu v tomto odvětví. V institucionální rovině byly ze strany okupační mocnosti vyvozeny funkční kontrolní mechanismy, na klíčových úrovních se zpravidla jednalo o více mechanismů zároveň. Charakteristická byla kumulace funkcí do rukou několika málo jednotlivců a postupné prorůstání veřejné správy s podnikatelským sektorem. V případě jednotlivých podnikatelských subjektů byly zcela pragmaticky, podle konkrétních podmínek, iniciovány personální, organizační a majetkoprávní změny, které korespondovaly s dlouhodobým germanizačním záměrem. Zatímco v případě Jarošovského pivovaru a budějovického Budvaru se klíčem jejich germanizace stala arizace, První brněnský akciový pivovar byl podřízen okupačním zájmům v souvislosti s germanizací jeho hlavního akcionáře. Nucená koncentrace v pivovarství vrcholící v letech 1942–1943 šla zřejmě ruku v ruce s germanizací, jak tomu bylo u dvou ostravských pivovarů. I v případě, kdy byly možnosti k prosazení germanizačních změn značně omezené (Akcionářský pivovar na Smíchově), okupační mocnost systematicky usilovala o maximalizaci svého vlivu.

PODĚKOVÁNÍ

Studie vznikla v rámci řešení grantového projektu č. P 410/14 – 03997P Grantové agentury České republiky s názvem Bankovní, průmyslové a obchodní velkopodnikání v Protektorátu Čechy a Morava. Institucionální a majetkoprávní změna řešeného na FFUK v Praze.

LITERATURA A PRAMENY

- AS/NSMP, 1940a: NA Praha, fond Arizační spisy/Národní správa majetkových podstat, kart. č. 380, inv. č. 2655, Přípis říšského protektora bankovnímu domu J. G. Selig ze dne 16. 3. 1940.
- AS/NSMP, 1940b: NA Praha, fond Arizační spisy/Národní správa majetkových podstat, kart. č. 380, inv. č. 2655, Přípis říšského protektora W. C. Blumemu ze dne 8. 6. 1940.
- AS/NSMP, 1942a: NA Praha, fond Arizační spisy/Národní správa majetkových podstat, kart. č. 5, inv. č. 40, Přípis říšského protektora pro C. Cuna ze dne 14. 3. 1942.
- AS/NSMP, 1942b: NA Praha, fond Arizační spisy/Národní správa majetkových podstat, kart. č. 5, inv. č. 40, Přípis říšského protektora řediteli Bäckerovi ze dne 25. 7. 1942.
- Bierpreise, 1940: Bierpreise in Böhmen und Mähren. Ceny piva v Čechách na Moravě. Vyhláška Nejvyššího cenového úřadu ze dne 3. května 1940, komentována Heinrichem Coenenem a Dr. Waltherem Klotzem, b. d.
- Daněk, R., 2014: Ostravské pivovarství v éře kapitalismu. Přeměna tradiční řemeslné malovýroby v moderní průmyslovou velkovýrobu

- (1830 – 1948). Universitas Ostraviensis, Ostrava. ISBN 978-80-7464-697-3
- Hořejš, M., Štolleová, B., 2011: Hospodářský nacionalismus v čase nacionálního socialismu (1938–1945), in: Drahomír Jančík – Eduard Kubů (eds.), Nacionalismus zvaný hospodářský. Střety a zápasy o nacionální emancipaci/ převahu v českých zemích 1859–1945. Dokořán, Praha, ISBN 978-80-7363-351-6, s. 503–575.
- Kratochvíle, A., 2005: Pivovarství v českých zemích v proměnách 20. století, Výzkumný ústav pivovarský a sladařský, Praha. ISBN 80-86576-16-7
- Likovský, Z., 2010: Držitelé, provozovatelé a vedoucí pivovarů českých zemí, Výzkumný Ústav Pivovarský a sladařský, Praha 2010, ISBN 978-80-86576-40-4, s. 412–413.
- Minařík, M., 2011: Akcionářský pivovar na Smíchově 1918–1948, diplomová práce FF UK v Praze.
- MZA Brno, 1943: Moravský zemský archiv, První brněnský akciový pivovar a sladovna, kart. č. 1, inv. č. 15, Zdůvodnění fúze ke dni 5. 5. 1943.
- MZA Brno, 1946 : Moravský zemský archiv Brno, fond První Brněnský akciový pivovar a sladovna, kart. č. 2, inv. č. 30, Zpráva pro schůzi správní rady dne 26. 4. 1946.
- Petrův, H., 2000: Právní postavení židů v Protektorátu Čechy a Morava (1939 – 1941), Sefer, Praha. ISBN 80-85924-25-0
- Radant, H., 1971: Podíly německých koncernů na podnicích v Československu v letech 1938–1945, Průmyslové oblasti 3, Opava 1971.
- Štolleová, B., 2014: Pod kuratelou Německé říše. Zemědělství Protektorátu Čechy a Morava. Karolinum, Praha, ISBN 978-80-246-2243-9
- ÚŘP, 1940: NA Praha, fond Úřad říšského protektora, kart. č. 699, sign. II – 2 – ref 3, Přípis říšského protektora ze dne 15. 2. 1940.
- ÚŘP – dod. II, spis Klotz: Národní archiv Praha, fond Úřad říšského protektora – dodatky II, kart. č. 30, osobní spis W. Klotze.
- Vládní nařízení, 1939: Vládní nařízení č. 235 ze dne 5. 10. 1939, jímž se mění a doplňují některá ustanovení vládního nařízení č. 137/1934, Sb. z. a n. Protektorátu Čechy a Morava 1939, s. 741–746.
- Vládní nařízení, 1940: Vládní nařízení č. 79/1940 Sb. ze dne 14. 2. 1940 o úpravě výroby a zpracování chmele, sladu a piva a obchodu s nimi, Sb. z. a n. Protektorátu Čechy a Morava 1940, s. 213–219.
- Vyhláška MHAP, 1943: Vyhláška č. 434 ministra hospodářství a práce ze dne 2. 8. 1943 o zabavení a odevzdání zařízení a provozních prostředků v pivovarech, Úřední list Protektorátu Čechy a Morava 1943, s. 6152–6152.
- Vyhláška MPOŽ, 1939: Vyhláška ministra průmyslu, obchodu a živností č. 268 ze dne 4. 11. 1939, Sb. z. a n. Protektorátu Čechy a Morava 1939, s. 859–867.
- Vyhláška MZ, 1941: Vyhláška ministra zemědělství č. 13 ze dne 8. ledna 1941 o úpravě výroby a využití obilí, luštěnin, mlýnských výrobků a výrobků z mouky, olejnatých plodin, olejnatých semen, čekanky, kávových náhražek, sena a slámy a krmiv, jakož i využití rýže, Sb. z. a n. Protektorátu Čechy a Morava 1940, s. 22–39.

*Do redakce došlo / Manuscript received: 30. 10. 2015
Přijato k publikování / Accepted for publication: 15. 12. 2015*